

OSMAN FERİT SAĞLAM'IN HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Assessment on The Life of Othman Farid Saglam And
His Written Works

Sıddık ÜNALAN* & Hakan ÖZTÜRK**

Özet: Bu makale Osman Ferit Sağlam'ın Türk Tarihi çalışmalarındaki yerini, önemini ve onun sanat tarihi ile ilgili çalışmalarını ortaya koyar. Osman Ferit Sağlam İstanbul'da 1876 yılında doğmuştur. O hem Osmanlı devleti zamanında hem de Cumhuriyet Türkiye'si döneminde devletin çeşitli görevlerinde hizmet etmiştir. Onun çalışmaları Mektuplar, Osmanlı Hanedanının Medfun Olduğu Türbeler, Silsile-i Ali Osman ve pek çok bilimsel makalelerden oluşmaktadır. Bu makalemizde onun çalışmaları ve Türk Tarihi araştırmaları açısından önemini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Osman Ferit Sağlam, Türk Tarihi, Osmanlı Hanedanı

Summary: This article explores the importance Othman Farid Saglam in Turkish historical studies and his study that it is about the history art. Othman Farid Saglam was born in İstanbul, in 1876. He worked both period of Ottoman and Turkey Republic at the various official works. His written works consist of Letters, The Family of Ottoman's Tomb and the various scientific articles. We study to introduce his importance and works in Turkish historical studies.

Key Words: Othman Farid Saglam, History of Turkish, Ottoman Official

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı.
(sunalan@firat.edu.tr)

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi Anabilim Dalı.
(hakanozturk15@hotmail.com)

GİRİŞ

Millet olarak tarihimiz ile ilgili yapılan çalışmalara ilgi duymamaktayız. Geçmişimizin gizemli sırları bazı şahısların ve kuruluşların gayretleriyle gün yüzüne çıkmaktadır. Unutmamalıyız ki “*Geçmişini bilmeyen, geleceğe emin adımlarla ilerleyemez. Kendi tarihini bilmeyen bir kişinin, hafızasını kaybetmiş bir kişiden farkı yoktur.*” Bu amaçla hayatı hakkında pek bir şey yazılmamış fakat Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’ndeki el yazmaları katalogunda değişik konularda çalışmaları bulunan Osman Ferit Sağlam’ın hayatı ve eserlerini kısaca tanıtarak ileride kendisi hakkında yazılabilecek daha kapsamlı çalışmalara öncülük etmek istedik ve bu doğrultuda makalemizi kaleme aldık.

A. HAYATI

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş ve son zamanlarında da Türk Tarih Kurumu üyeliği yapmış olan Osman Ferit Sağlam 23 K.evvel 1292 (Miladi 1876) veya (4 Ocak 1887) tarihinde İstanbul’un Beşiktaş kazasında doğmuştur. Nüfus bilgilerini 15.09.1934 tarihinde almış olduğu nüfus cüzdanı örneğinden elde edebilmekteyiz. Bu örnek T. C. Emekli Sandığı Arşivi’nde de bulunmaktadır.¹ Bu vesikaya göre; “*Baba Adı: Salim; Ana adı: Nöber/Nuber/Nevber² Sağlam; Vilayet: İstanbul; Kaza: Beşiktaş; Mahalle veya Köyü: Abbas Ağa; Sokağı: Fırın; Hane No: 164; Cilt No: 02; Sahife No: 55; Emekli Sicil No: 4116*” olarak belirtilmiştir. Ayrıca Emekli Sandığı Arşivine göre ailesi hakkında şu bilgileri “*Oğlu: Ömer Cemal, Kızı: Nuber / Nevber, Eşi: Halime Sağlam³*” elde edebilmekteyiz.

Osman Ferit Sağlam’ın devlet görevlerindeki hizmet çizelgesine baktığımız zaman çok hareketli bir tablo ile karşılaşırız. Devletin pek çok kademesinde görev almış, sanata ve tarihe de ilgi duymuştur. Osman Ferit, her zaman bir şeyler yazmaya ve ilim dünyasına katkıda bulunmaya gayret göstermiştir. Müze müdürlüğü yaptığı dönemlerde tarihi paralar ile ilgilenmiş ve bu paralarla ilgili çalışmalar yayınlamıştır⁴.

İslâmi nümismatik ve epigrafi sahasında kendini çok iyi yetiştirmiş ve bu iki sahanın da ustası olmuştur. Bilhassa Selçuklu ve Osmanlı sikkeleri üzerine engin bilgilere sahipti. Çeşitli kişilerin sikke koleksiyonlarının devlet

¹ *Emekli Sandığı Arşivi*; Dosya No: 105192

² İsmi yazılışı Nöber olarak okunsa da aslı Nevber dir. Çünkü sözlükte Nevber olarak bulunmakta olup, *turfanda çıkan meyve ve çiçek; memeleri yeni gelişen kız*” anlamındadır. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1999, s. 828

³ *Emekli Sandığı Arşivi*; Dosya No: 105192

⁴ Bkz. Osman Ferit Sağlam, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen İslamî İki Madalya ve Birkaç Sikke”, *V. Türk Tarih Kongresi (12-17 Nisan 1956)*, Ankara, 1960, s. 203.

müzelerine satın alınması konusunda çabalar sarfetmiş, kurulan komisyonlarda da çeşitli görevler üstlenmiştir.. Kendisinin de İslâm devletlerine ait kıymetli bir sikke koleksiyonu vardı. Koleksiyonunu sağlığında Yapı ve Kredi Bankası'na satmıştır. Çok zengin kütüphanesi ise vasiyeti üzerine üyesi bulunduğu Türk Tarih Kurumu'na verilmiştir.⁵ Onun devlet görevinde yaptığı hizmet çizelgesi ise; Sadâret Azimi Şifre Kalemi Mülazimeti (1309 18 K.evvel - G.t.evvel 1310), Sadâret Azimi Şifre Kalemi Hülefahığı (1301 1 T.sani – 16 K.sani 1311), 5 Haziran 1330 tarihinde bu görevinden istifa ediyor. 8 Mayıs 1331 tarihinde Konya Sanayi Mektebi Müdürü, Beyrut Sanayi Mektebi Müdürü 13 K.sani, Manatıka Harbiye'de 1 T.evvel 1334, İktisat V. Sanayi ve Ticaret Müdürü Vekaleti 22 K.evvel 1336, İktisat V. Sanayi ve Ticaret Müdürü 10 K.sani 1337, Bursa Trilye⁶ Daru'l-Eytam Müdürü 6 K.sani 1339, Validebağ Daru'l-Eytam Müdürü 24 K.evvel 1339, Merkez Sanayi Şubesi Müdürü 7 Nisan 1340, Öksüz Yurtları Müdür Umumiliği Müfettişliği 6 Haziran 1341, Ortaköy Öksüz Yurdu Muallim ve Müdürlüğü 1 Haziran 1926, Gazi Paşa Şehir Yatılı Mektebi Muallimliği 1 Haziran 1928, daha sonra İstanbul Üçüncü Mektep Muallimliğine tayin edilmiş ise de göreve başlamamıştır. 7 T.evvel 1930 Etnografya Müzesi Müdürü 30 Mart 1931, 1941, 22 K.evvel tarihleri arasında 65 yaş ikmalinden bir yıl daha görevi uzatılmıştır. 1958 yılında da vefat etmiştir.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesindeki yazma eserleri ile ilgili bir inceleme yapacak olursak onun ne kadar çalışkan ve azimli birisi olduğunu anlayabiliriz.

B. ESERLERİ

Osman Ferit, gerek mektup türünden gerekse inceleme olarak pek çok konuda eser yazmış ve bu eserleri de günümüze kadar gelmiştir. Bu çalışmaları ilim âlemine sunmayı ve bu konularla ilgili çalışmalara yol göstereceği ümidiyle paylaşmayı görev olarak bilmekteyiz. Nice insanların çalışmaları hala gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir. Gerek Osmanlı dönemi yazar ve sanatkarları gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarındaki insanların yapmış olduğu çalışmaların neler olduğuna hala ulaşmış değiliz.

⁵ http://www.turknumismatik.org.tr/turkish/yayinlar/bultenler/bulten3536/B3536_M11.html
⁶ Trilye: Rumca üç aziz anlamına geldiği ya da ismin barbunya balığı demek olan "trigliya"dan geldiği rivayet edilmektedir. Belde Cumhuriyet döneminde Zeytinbağı adını almıştır.

1. Osmanlı Hanedanının Medfun Olduğu Türbeler⁷

Türbelerde Medfun Olan Osmanlı Hanedanı Mensupları Hakkında

Eserin dış özellikleri: Yazma, adi okul defterine yazılmış olup toplam 42 sayfadır. Kullanılan hat; Rıka⁸, kağıt boyutu; 18.5 x 11.5 cm'dir.

Osman Ferit Sağlam bu yazmasında türbelerde yatan Osmanlı hanedanı hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Yazmada yirmi dört tane türbe ve içindekiler hakkında bilgi vardır. İsimleri geçen türbeler aşağıda sıralanmıştır.

1. Fatih Sultan II. Mehmet Han Türbesi: 2. sayfada başlık olarak verilmiş olup, altında her hangi bir bilgi yoktur.
2. II. Sultan Bayezid Türbesi: Yedinci sayfadadır. Türbede medfun olanlar hakkında verilen bölümde sadece ismi geçmektedir.
3. Türbe-i Mahsusa: Yedinci sayfadadır. Bayezid türbesinin arkasında olarak tarif edilmiştir. II. Bayezid Han'ın kerimesi Selçuk Hatun yatmaktadır.
4. Sultan Selim Han Türbesi: 9. sayfada yer almaktadır. Türbede yatanlar bölümünde sadece ismi yer almaktadır.
5. Türbe-i Mahsusa: 10. sayfada yer almaktadır. I. Sultan Selim Han Türbesi'nin garbında olarak tarif edilmiştir. Hatice ve Hanım Sultan yatmaktadır.
6. Türbe-i Mahsusa: 11. sayfada yer almaktadır. I. Sultan Selim Türbesi civarında olarak tarif edilmiştir. Türbede medfun olanlar bölümünde I. Sultan Süleyman'ın şehzadeleri zikredilmiştir.
7. I. Sultan Süleyman Türbesi: 13. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar hakkında; I. Sultan Süleyman Han, II. Sultan Süleyman Han, II. Sultan Ahmet Han zikredilir. Türbenin kible tarafında ise; I. Sultan Süleyman Kerimesi ve Rüstem Paşa Zevcesi; II. Sultan Ahmet Han Kerimesi; Sultan Süleyman-i Sâni validesi ve Sultan Paşa zevcesi; Sultan Ahmed-i Sâni validesi ve Sultan İbrahim zevcesi; Sultan Ahmed-i Sâni validesi ve Sultan İbrahim zevcesi; İbrahim kerimesi ve Hizarpare Ahmet ve Bıyıklı Mustafa Paşalar zevcesi; I. Sultan Ahmet Han kerimesi- Hatice

⁷ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu, Y. 476.

⁸ Rıka; "Hatt-ı Rıka;"tevkîe bağlı ve tevkî-i kırması gibidir. Kati bir şekli olmadığı gibi, kalınlığı içinde bir ölçü yoktur. Harflerin çoğu bitişiktir. Çabuk yazılabilir bir yazı olduğundan mektup ve saire yazmakta kullanılmıştır. Bunun Bağdatlı Ebü-l Fazl bin Hazin tarafından icadedildiği söylenir. Bir başka anlatımı ise; hatt-ı rıka, divanide ki harf şekillerinin sadeleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Devir ve meyiller azaltılmış, bu suretle yazıda çabukluk elde edilmiştir. Müsvedde, pusula, mektup gibi şeylerde kullanılır. Rık'a Kırması, Babialı kırması ve II. Abdulhamid devrinden beri kullanılan İzzet Efendi rık'ası" gibi çeşitleri vardır. Devlilioğlu, a.g.e. s. 342

Sultan; II. Sultan Ahmet Han şehzadesi- Sultan Selim; II- Sultan Ahmet Han zevcesi- Rabia Kadın.

8. Türbe-i Mahsusa: 14. sayfada yer almaktadır. Süleymaniye Türbesi civarında olarak tarif edilmiştir. II. Sultan Selim validesi ve I. Sultan Süleyman zevcesi; II. Sultan Selim şehzadesi- Sultan Mehmet; II. Sultan Ahmet Han kerimesi...

9. II.Sultan Selim Han Türbesi: 15. sayfada yer almaktadır. Ayasofya'da olduğu belirtilmiştir. Türbede medfun olanlar hakkında; Sultan Selim Han; Murad-i Sâlis validesi ve Selim-i Sâni haremî; Selim-i Sâni kerimesi Piyale paşa zevcesi; Selim-i Sâni kerimesi Mehmet Paşa zevcesi; Selim-i Sâni kerimesi Siyavuş Paşa zevcesi; Sultan Selim-i Sâni şehzadeleri: Sultan Süleyman, Osman, Cihangir, Mustafa, Abdullah.

10. III. Sultan Murad Han Türbesi: 17. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar hakkında; Sultan III. Murat; Safiye Valide Sultan- Sultan III. Murat'ın zevcesi ve III. Sultan Mehmet validesi; III. Sultan Murat Han kerimesi: Fatıma Sultan, Mihriban Sultan, Fahriye Sultan; Sultan Kasım- I. Sultan Ahmet Han şehzadesi; III. Sultan Murat şehzadesi: Sultan Cihangir, Sultan Cihangir, Sultan Hasan, Sultan Hüseyin, Sultan Davud, Sultan Korkut, Sultan Yakub, Sultan Yusuf; III. Sultan Murat kerimesi- Aişe Sultan; I. Sultan Ahmet şehzadesi Kasım

11. III.Sultan Mehmet Han Türbesi: 20. sayfada yer almaktadır. Ayasofya'da olarak tarif edilmiştir. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; III. Sultan Mehmet Han

I. Ahmet Han validesi ve III. Sultan Mehmet haremî; III. Sultan Murat Han kerimesi- Aişe Sultan; I. Sultan Ahmet Han şehzadesi- Sultan Hüseyin, Sultan Selim, Sultan Kasım

12. I. Sultan Ahmet Han Türbesi: 21. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; Sultan I. Ahmet Han, Sultan II. Osman Han, Sultan IV. Murat Han; IV. Sultan Murat ve I. Sultan Ahmet zevcesi; IV. Sultan Murat şehzadesi- Sultan Orhan, Sultan Bayezid, Sultan Mehmet; IV. Sultan Murat kerimesi- Safiye Sultan; IV. Sultan Murat zevcesi- Rafiye Hanım Sultan; Otuz beş adet şehzade isimleri de yer almaktadır.

13. I. Sultan Mustafa Türbesi: 24. sayfada yer almaktadır. Ayasofya'da olarak tarif edilmiştir. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; I. Sultan Mustafa Han; Sultan İbrahim Han; I. Sultan Ahmet kerimesi Bayram Paşa zevcesi Hanzâde Sultan; I. Sultan Ahmet kerimesi Kenan Paşa zevcesi... II. Sultan Ahmet Han şehzadesi- Sultan Orhan, Sultan Selim; II. Sultan Ahmet Han kerimesi- Asiye Sultan; Sultan IV. Mehmet şehzadesi- Sultan Bayezid

14. Nur-ı Osmaniye Türbesi: 31. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; II. Sultan Osman validesi ve IV. Sultan Mehmet zevcesi- Şehsuvar Sultan; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Ahmet; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Ahmet; II. Sultan Mehmet

Han şehzadesi Sultan Ahmet; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Ahmet; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Bayezid; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Süleyman; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Mustafa Abdullah; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Abdulhamid; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Osman; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Mecid; II. Sultan Mehmet Han şehzadesi Sultan Mehmet; II. Sultan Mahmut Han kerimesi- Fatıma Sultan, Aişe Sultan, Şah Sultan, Emine Sultan

15. Lâleli Türbesi: 33. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; III. Sultan Mustafa Han; III. Sultan Selim Han; III. Sultan Mustafa şehzadesi Sultan Mehmet; III. Sultan Mustafa kerimesi- Fatıma Sultan, Mirşah Sultan,...

16. Türbe-i Mahsusa: 34. sayfada yer almaktadır. Laleli Türbesinin garbında olarak tarif edilmiştir. Türbede yatanlar ile ilgili olarak; III. Sultan Mustafa hatunlarına mahsustur

17. Hamidiye Türbesi: 36. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; I. Sultan Abdülhâmîd Han; IV. Sultan Mustafa Han; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Emine Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han şehzadesi Sultan Ahmet; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Rabia Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Rabi Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han şehzadesi Sultan Süleyman; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Saliha Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han şehzadesi Sultan Abdurrahim; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Alemşah Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Fatıma Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd Han şehzadesi- Sultan Mehmet, Sultan Mehmet Nevzat, Sultan Murat Seyfullah; I. Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Melikeşah Sultan; II. Sultan Mahmut Han Şehzadesi- Sultan Bayezid, Sultan Murat; Sultan Abdülhâmîd Han şehzadesi- Sultan Mahmut Şer'a; Sultan Abdülhâmîd Han kerimesi Mevhibe Sultan; I. Sultan Abdülhâmîd zevcesi Hatice Kadın; IV. Sultan Mustafa Kerimesi Emine Sultan.

18. Sultan Mahmut Türbesi: 38. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; II. Sultan Mahmut Han; Sultan Abdülaziz Han; Esmâ Sultan - I. Sultan Abdülhâmîd kerimesi; Sultan Abdülaziz validesi ve Mahmud-i Sâni haremî; Sultan Mahmud-i Sâni kerimesi- Hatice Sultan, Saliha Sultan, Atiye Sultan; Sultan Abdülaziz Han şehzadesi Şevket Efzâ.

19. Otağ-i Mahsusa: 40. sayfada yer almaktadır. Sultan Mahmut kerimesi derununda olarak tarif edilir. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; Sultan Abdülaziz Han kerimesi Emine Sultan; Sultan Abdülaziz Han şehzadesi Mehmet Selim Efzâ ...

20. Sultan Abdülhâmîd Türbesi: 41. sayfada yer almaktadır. Türbede medfun olanlar ile ilgili olarak; Sultan Abdülhâmîd; Sultan Abdülhâmîd Han şehzadeleri

21. Şehzâdegân Türbesi: 42. sayfada yer almaktadır. Ayasofya'da olarak tarif edilir. Türbe'de medfun olanlar ile ilgili olarak; Murad-i Sâlis şehzadeleri; Murad-i Sâlis kerimesi.

2. II. Sultan Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murad, II. Abdülhamid⁹

Eserin dış özellikleri: Bu çalışmasını özel bir ciltle ciltletmiş ve kapağına Osmanlı turası işletmiştir. Yazma, toplam 52 yaprak olup kullanılan hat Rika'dır. Kağıt boyutu; 37x26 cm'dir.

Osman Ferit'in bu çalışmasında Osmanlı hanedanının isimleri zikredilmektedir.

Evlad-ı Sultan Abdülhamid Han-ı Evvel

Birinci sayfada meyten mütevellid şehzade -9 Zilkade 1189- ile başlayıp on üç kişinin ismi zikredilmektedir.

İkinci sayfada Sultanzadeliklerin isimleri zikredilmektedir

Evlad-ı Sultan Selim Han-ı Sâlis: Bu başlığın altı boştur.

Evlad-ı Sultan Mustafa Han-ı Râbia: Bu başlığın altı da boştur.

Evlad-ı Sultan II. Mahmut Han: Bu başlığın altında otuz iki kişi zikredilmiştir.

Evlad-ı Muhmud Han Sâni: Vilâdeti – Cûlus – İrtihali – Validesi - On beş erkek, on yedi kadın ismi zikredilmiştir. Sekizinci sayfada bir kişi Fatıma Sultan- Zilhicce 1223- 1224.

Dokuzuncu sayfada otuz iki kişi zikredilmiştir.

Evlad-ı Sultan Abdülhamid Han: Vilâdeti-Cûlus- İrtihali- Validesi: Bu başlığın altında kırk iki kişinin ismi zikredilmiştir. Bunların yirmi adedi kız, yirmi iki adedi erkektir.

Evlad-ı Sultan Abdülaziz Han ve Vilâdeti-Cûlus,Vefatı: Sadece başlık vardır.

Evlad-ı Sultan Abdülaziz Han: On bir kişinin ismi zikredilir.

Evlad-ı Sultan Murat Han: Beş kişinin ismi zikredilmektedir.

II. Sultan Abdülhamid Han ve Evladı: Yirmi birinci sayfada yedi kişinin isim zikredilmektedir.

Evlad-ı Sultan Abdülhamid Sâni (Vilâdeti- Cûlus, Vefat, Validesi): Onaltı kişinin ismi zikredilmektedir.

Evlad-ı Sultan Mehmet Reşad Han Hamis: Bu başlığın altında üç kişinin ismi zikredilmektedir.

Evlad-ı Merhum Şehzade Mehmet Burhaneddin Efza bin Abdülhamid Han: Bu başlık altında bir kişinin ismi zikredilmektedir.

⁹ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Katoloğu, Y. 1019.

Şehzade Merhum Kemaleddin Efendi bin Abdülhamid Han Evladı: Bu başlık altında bir kişinin ismi zikredilmektedir.

Şehzade Merhum Süleyman Selim Efza bin Abdülhamid Han Evladı: Bu başlık altında iki kişinin ismi zikredilmektedir.

Şehzade Mehmet Vahdetin Efza bin Abdülhamid Han Evladı: Bu başlık altında iki kişinin ismi zikredilmektedir.

Veliaht Sultan Yusuf İzzeddin Efendi bin Abdülaziz Han Evladı: Bu başlık altında da bir kişinin ismi zikredilmiştir.

Şehzade Abdülhamid Efza bin Abdülaziz Han Evladı: Bu başlık altında bir kişinin ismi zikredilmiştir.

Şehzade Mehmet Seyfeddin Efza bin Abdülaziz Han Evladı: Sadece başlık vardır. İsim zikredilmemiştir.

Şehzade Mehmet Salahaddin Murad Han Hamis Evladı: Bu başlığın altı boştur.

Mehmet Selim Efza bin. Abdülhamid Sâni Evladı: Bu başlık altında iki kişinin ismi zikredilmektedir.

Şehzade Ahmet Nuri Efendi bin Abdülhamid Sâni Evladı: Bu başlığın altı boştur.

Şehzade Ahmet Nuri b. Abdülhamid Sâni Evladı: Bu başlığın altı boştur.

Şehzade Mehmet Ziyaüddin Efza bin Sultan Mehmet Reşad Han Evladı: Bu başlığın altında iki kişinin ismi zikredilmiştir.

Elyevm ber hayat bulunan Sultanzade Bekir: On bir kişinin ismi zikredilmiştir.

Hanedan-ı Saltanat Şehzadegan Hazeratı: Kırkikinci sayfada isimleri zikredilmiştir.

Hanedan-ı Saltanattan Selahattin Asımetkarin: Kırk dört ve kırk beşinci sayfalarda isimleri zikredilmiştir.

Elyevm ber hayat bulunan Hanım Sultanlar: Altı kişinin ismi zikredilmektedir.

Cennet Mekan Sultan Mehmet Murat Han Hazretleri ve Evladı: Kırk sekizinci sayfada isimler zikredilmiştir.

Evlad-ı Abdülaziz Han (Veraseti- Cülusu- İrtihali- Validesi): Altı erkek, beş kız onbir kişinin isimleri zikredilmektedir.

Evlad-ı Sultan Murat Han Hamis: Bir erkek, dört kız ismi zikredilmiştir.

Sultan Murat Han Hamis Evladı: Beş kişinin isimleri zikredilmiştir.

3. Osmanlı Hanedanı¹⁰

Osman Ferit Sağlam, bu çalışmasında Osmanlı Hanedanının babası, annesi, doğum tarihi, cülusu, vefatı, bilinen zevceleri, bilinen çocukları ve medfun olduğu türbeler hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Yer yer eksiklikler vardır. Kitap boyutu 16x10,8 cm'dir. Toplam 129 sayfadır. Küçük kareli bir ajandaya yazılmıştır. Kullanılan hat rika'dır.

Kitabın başlıkları şu bölümlerden oluşmaktadır.

Birinci Kısım, I. Sultan Osman'dan Sultan Mustafa'ya kadar devam etmektedir. Bu isimleri Osman Ferit şu şekilde sıralamıştır; *Osman Bey bin Ertuğrul (s.1), I. Sultan Osman (s.2), Alaaddin Paşa (s.4), Orhan Bey bin Osman Bey (s.5), Şehzade İbrahim (s.5), Şehzade Halil (s.6), Şehzade Süleyman Paşa (s.6), Şehzade Kasım Çelebi (s.7), I. Sultan Murat (s.7), Arzu Hatun (s.9) (bilgi yok), Savcı Bey (s.10), I. Sultan Bayezid (s.10), Şehzade Yakub Çelebi (s.11), Birinci Sultan Bayezid bin I. Sultan Murat, Ertuğrul Çelebi (s.14), Şehzade Emir Sultan Çelebi (s.15), Şehzade İsa Çelebi (s.16), Kasım Çelebi (s.17), Çelebi Sultan Mehmet (s.17), Birinci Sultan Mehmet bin I. Sultan Bayezid (s.20), II. Sultan Murat bin I. Sultan Mehmet (s.28), Fatih II. Sultan Mehmet b. II. Sultan bin Murat (s.34), II. Sultan Bayezid bin II. Sultan Mehmet (s.38), 128. Sayfada Sultan Şehzade Mahmut ile son bulmaktadır.*

Osmanlı Hanedanı II. Kısım¹¹

III. Sultan Ahmet'ten Sultan Vahdeddin'e kadar devam etmektedir. Aynı şekilde Sultanların babası, anası, doğum tarihi, ölüm tarihi, cülusu, medfeni, bilinen zevceleri ve çocukları hakkında bilgi mevcuttur. 123. sayfada Halife Abdülmecid b. Sultan Abdülaziz ile son bulmaktadır.

4. Silsile-i Âl-i Osman

Osman Ferit Sağlam'ın bu eseri dokuz adet küçük not defterlerine yazılmıştır. Yer yer eksiklikler vardır. Eserin dış özellikleri: Eser küçük not defterlerine yazılmıştır. Boyutu; 18,5x12 cm'dir.

4.1 687-962 Yılları Arasında Saltanat Sürmüş Olan Osmanlı Hanedanının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Türbeleri¹²

Bu defterde toplam 53 sayfa yazmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.2 x 11.5 cm dir. Hanedanın doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: I. Sultan Osman Han (s. 4); Sultan Orhan Han (s. 7); I. Sultan Murat Han (s. 10); I. Sultan Bayezid Han (s. 13); I.

¹⁰ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 475.1

¹¹ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 475.2

¹² *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.1.

Sultan Mehmet Han (s. 18); II. Sultan Murat Han (s. 23); II. Sultan Mehmet Han (s. 29); II. Sultan Bayezid Han (s. 32); I. Sultan Selim Han (s. 40); I. Sultan Süleyman Han (s. 46)

4.2. Osmanlı Hanedanının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Türbeleri¹³

Bu defterde toplam 17 sayfa yazmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.2 x 11.5 cm dir. Hanedanın doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: II. Sultan Selim Han (s. 2); III. Sultan Murat Han (s. 8); III. Sultan Mehmet Han (s. 14)

4.3. Osmanlı Hanedanının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Türbeleri¹⁴

Bu defterde toplam 29 sayfa yazmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.2 x 11.5 cm dir. Hanedanın doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: I. Sultan Ahmet Han (s. 2); I. Sultan Ahmet Han; II. Sultan Osman Han (s. 10); IV. Sultan Murat Han (s. 12); Sultan İbrahim Han (s. 18); IV. Sultan Mehmet Han (s. 26)

4.4. Osmanlı Hanedanının ve Damatlarının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Medfun Oldukları Türbeler¹⁵

Bu defterde toplam 62 yaprak yazmıştır. Kağıt boyutu 17 x 11 cm dir. Hanedanın ismi, pederi, validesi, veladeti, vefatı ve medfunu alfabetik sıraya göre hazırlanmıştır. (Huruf-ı Hece Tertibi) Baş tarafında eksiklik vardır.

4.5. Osmanlı Hanedanı Mensuplarının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Medfunları¹⁶

Bu defterde toplam 21 sayfa yazmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.5 x 11.5 cm dir. Hanedanın doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: III. Sultan Mustafa Han (s. 1); I. Sultan Abdülhamid Han (s. 12); III. Sultan Selim Han; IV. Sultan Mustafa Han

4.6. Osmanlı Hanedanı Mensuplarının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Medfunları¹⁷

Bu defterde toplam 49 sayfa yazmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.5 x 11.5 cm dir. Kullanılan hat rika'dır. Hanedanın doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: II. Sultan Mahmut Han (s. 1); Sultan Abdülmecid Han (s. 19); Sultan Abdülaziz Han (s 41).

¹³ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.2

¹⁴ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.3

¹⁵ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.4

¹⁶ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.5

¹⁷ *Türk Tarih Kurumu Yazmalar Kataloğu*, Yer No: 477.6

4.7. Osmanlı Hanedanının Bazılarının Doğum Ölüm Tarihleri¹⁸

Bu defter toplam 10 sayfadır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.5 x 11.5 cm dir. Kullanılan hat rika'dır. Osmanlı Hanedanının bazılarının doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Şu başlıklardan oluşur: Sultan Murat Han Hamis (s. 1); Sultan Abdülmecid Sâni (s. 6).

4.8. 909 Yılı ile Sultan Reşad Devri Arasında Yaşamış Olan Osmanlı Hanedanının Bazılarının Doğum, Ölüm Tarihleri ve Medfunları¹⁹

Bu defterde toplam 45 sayfadır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.5 x 11.5 cm dir. Kullanılan hat rika'dır. Osmanlı Hanedanının bazılarının doğum tarihi, veladeti, vefatı, şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Birinci sayfada Damat Köprülü Sinan Paşa ile başlamış ve 45. sayfada Latife Sultan binti Şehzade Ziyauddin bin Sultan Reşad ile son bulmuştur.

4.9. Osmanlı Hanedanının Bazılarının Hal Tercümeleri Hakkında Malumat²⁰

Bu eserini okul defterine yazmış olup toplam 20 sayfa olup 14'ünü kullanmıştır. Verilen bilgilerde eksiklikler vardır. Kullanılan hat rika'dır. Ulaşabildiği verileri yazmıştır. Kağıt boyutu 18.3x12.3 cm'dir. Birinci sayfada Sultan Mahmud ve Halife Abdülmecid başlıkları yer alır. Altlarında Nerede öldü?, Ne zaman öldü? Yanında medfun haremeleri var mı? Soruları yer alır. Soruların altlarında boşluk vardır. Anladığımızı göre yazar bu boşlukları ileriki yıllarında doldurmayı hedeflemiştir ancak tamamlayamamıştır. Genel olarak Osmanlı Hanedanının bazılarının doğum tarihi, veladeti, vefatı ve şehzadeleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır.

5. Mektuplar²¹

Osman Ferit Sağlam'ın mektuplarını bir araya getirdiği "Mektuplar" adlı eserinde, ilmî ve siyasî bazı mektuplar toplanmıştır. Mektuplar bize Osman Ferid'in ilmi, siyasi ve sosyal yaşantısıyla ilgili bilgiler vermektedir. dönemin sosyal ve kültürel şartlarını da bizlere kısmi de olsa yansıtır. Dönemin Osmanlı tarihçileri ile yazışmaları, bilgi alışverişleri vb. olayları da anlatan bu mektupları şu başlıklar altında toplayabiliriz.

1. Şevket Bey'e Yazdığı Tezkiye Sureti. (Haziran 1318)
2. Tarih-i Osmani Encümeni Reisi Vakanüvis Abdurrahman Bey'e yazdığı mektup sureti.(s. 2)

¹⁸ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Katoloğu, Yer No: 477.7

¹⁹ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Katoloğu, Yer No: 477.8

²⁰ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Katoloğu, Yer No: 477.9

²¹ Türk Tarih Kurumu Yazmalar Katoloğu, Yer N: 587.

3. Tarih'i Osmani Encümeni Reisi Abdurrahman Şerif Efendiye yazdığı mektup sureti.(s. 3)
4. Saci İbrahim Beye yazdığı mektup sureti.
5. Beyrut Sanayi Mektebi Müdürü iken yazdığı mektup. (20 Kanun-ı Evvel 1331) Bu mektubunda Adana Ulu Camiinin bir krokisi ve bu cami hakkında bazı bilgiler yer almaktadır.
6. Tasvir-i Efkardaki Neşriyatına yapılan itirazlara cevaben Ebuzyiâ Tevfik Beye yazdığı mektup.
7. Müze Müdürü Halil Bey'e yazdığı mektup.
8. Polis müdürü Beye yazdığı istifaname sureti.(27 Haziran 1330/1320)
9. Muharriye-i Osmâniden Bursalı Mehmet Tahir Beye Beyrut'tan gönderdiği mektup suretidir. (Kanun-ı Sani 27 1331) Bu mektubunda Tahir Efendiyi yazmış olduğu eserinden dolayı tebrik etmiş ve kendisine bazı konularda bilgi göndermesini rica etmiştir. Zamanın ilim adamları arasındaki dayanışmaya iyi bir örnek olarak gösterilebilir.
10. İstanbul'da Boğaziçi'nde Çengel Köyde Muharriye-i Osmaniden Bursalı Mehmet Tahir Efza hazretlerine Beyrut'tan yazdığı mektup sureti.(2 Mayıs 1332)
11. Kendisine gelen 21 Mart 1332 tarihli mektuba cevaben yazdığı mektup. (28 Nisan 1332)
12. Yine cevaben yazılan mektup.
13. Tarih encümeni azasından Ahmet Refik Bey Efendi'ye Beyrut'tan yazdığı mektup sureti. (10 Nisan 1332)
14. Beyrut Ticaret Mektebi Müdürü Refik Bey'e yazdığı mektup sureti. (4 Mart 1335)
15. Beyrut'tan Tarih-i Osmânî Encümeni Reisi Vakanüvis Abdurrahman Şerif Efendi'ye yazdığı mektup sureti.
16. Beyrut'ta Azmi Beye yazdığı mektup sureti. (1332 Msr Evvel)
17. Muhafaza-i, Eser-i Atika Encümen-i Daimisi Azası Ziya Bey Efza²² Hazretlerine yazdığı mektup.
18. Muhafaza-i Eser-i Atika Encümeni Dairesi Reisi ve Müze-i Hümayun Müdürü Muhterem Halil Bey Efza Hazretlerine yazılan mektup. (19 Kanun-ı Evvel 1334).
19. Ahmet Ziya Bey'e cevaben yazdığı mektup sureti.
20. Abdulkadir Efza Hazretlerine yazdığı mektup sureti (12 Mayıs 1332).

²² *Efza*, Artıran, çoğaltan; Ruh-efza, ömür artıran. Efzanın diğer bir anlamı da; korku ile bağırıp çağırılmalar. Develioğlu, a.g.e., s. 207

6. Basılmış Çalışmaları

Hüseyin Vassaf Bey tarafından hazırlanan ve K. Faik Efendi tarafından neşredilmiş Nevsâl-i Asır'ın üçüncü kıt'ası da Osman Ferid tarafından hazırlanmıştır. O güne kadar yayınlanmış ve yayınlanmakta olan gazetelerin bir listesini verir. Ebuzziyâ Tevfik tarafından tertip edilerek Sâlnâme-i Hadika'da neşredilen listeden sonra Osman Ferid tarafından hazırlanan bu liste gazetecilik tarihi hakkında önemli bir kaynaktır.²³

6.1. Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i Osmani

Musevver Nevsâl-i Osmani, Ekrem Reşad ve Osman Ferid Sağlam beyler tarafından 1325(1909) yılında birinci defa olarak çıkarılmıştır. Kanaat kütüphanesi sahibi İlyas Efendi tarafından basılan Nevsâl, idari ve siyasi konularda bilgiler verir. Çok sayıda resim bulunmaktadır. Metinler çok güzel hazırlanmıştır. İçeriği zengin ve önemlidir. Daha sonra üç yıl devam eden bu eser, değerli yazarların sayesinde her defasında biraz daha güzel olarak çıkarılmıştır.²⁴

6.2. Osman Ferit Sağlam, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen İslamî İki Madalya ve Birkaç Sikke”, V. Türk Tarih Kongresi (12-17 Nisan 1956), Ankara, 1960, s. 203-208

Osman Ferid Sağlam'ın bu makalesi Türk tarihi açısından çok önemlidir. Makalede o zaman kadar görülmemiş madalya ve sikkelerden bahseder. Bu sikkelerdeki bilgiler bizlere çok değerli tarihi bilgiler vermektedir. Örneğin; Rum Selçukilerinden Gıyasüddin II. Keyhüsrev'in üç oğlu II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan ve II. Keykubat bir müddet müşterek hükümet sürmüşlerdir. Müşterek sikkelerde kestirmişlerdir. Tarihlerde bu sürenin 647-657 tarihleri arası olarak kabul edildiğini söyler. Ancak 651 tarihinde II. Keykâvus'un kendi adına Loluva'da gümüş bir sikke kestirdiğini ifade eder. Yine 652 yılının sonlarına doğru bu üç kardeşin tekrar birleşerek 657 yılına kadar müşterek saltanatta devam ettiklerini gösteren sikkelerinde bulunduğunu belirtir. Bu da ortak saltanatın bir ara dağıldığını ve sonra tekrar birleştiğini gösterir.

C. YAZARIN KULLANDIĞI METOD VE USUL

Yazar çalışmalarını tamamlayıp, tertip ve tahkikten geçirmeden vefat ettiği için eserleri basılamamıştır. Eserleri tam olarak tamamlanmamış ve içeriğinde bazı konuların sadece başlıkları yer almıştır. Dipnot vermemiş

²³ Hasan Duman, *Osmanlı Sâlnâmeleri ve Mevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, Ankara, 2000, c. I, s. 13.

²⁴ Hasan Duman, *Osmanlı Sâlnâmeleri ve Mevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, c. I, s. 13-14.

klasik usulde kaynakları belirtmiş ve kendi eserlerini meydana getirmeye çalışmıştır. Kullandığı başlıca kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz: Tarih-i Ebu'l-Faruk, Hayrullah Efza, Mufasssal Osmanlı Tarihi, Aşık Paşazade, Oğuzname, Sicill-i Osmanî, Tacü't-Tevarih, Tarih-i Azimî, Tarih-i Cevri Çelebi, Solakzade, Meşahiru'l-İslam, Fezleke-i Tarih-i Osmanî, Güzide-i Tarih-i Osmanî, Osmanlı Tarihi. V. Türk Tarih Kongresinde sunmuş olduğu tebliğ çok önemli ve orijinal bilgiler verir. Kendisini sadece nümismatik ile sınırlanmamış buradan elde ettiği bilgileri tarih kaynaklarındaki bilgiler ile karşılaştırarak bir sonuca gitmeye çalışmıştır. Bir koleksiyoncudan daha ziyade elindeki malzemeyi kullanmaya çalışmıştır. Ulaştığı bilgilerde şüphelendiği yerleri dönemin Osmanlı tarihçilerine mektup yoluyla ulaşarak doğruluğunu teyit ettirmiştir. Bunu mektuplarından anlıyoruz. Bugün ile karşılaşırsak o zamanlarda bilimle uğraşmanın ne kadar zor olduğunu anlayabiliriz.

DEĞERLENDİRME

Yaptığımız çalışma sonunda; hayatının son zamanlarında Türk Tarih Kurumu üyeliği de yapmış olan Osman Ferit Sağlam'ın çok gayretli ve çalışkan birisi olduğunu gördük. Yazar zamanının büyük çoğunluğunu tarih çalışmalarına ayırmış ve çok emek isteyen çalışmalar yapmıştır. İçinde bulunduğu imkânları ve şartları en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmıştır.

Yazmış olduğu eserlerinde yer yer boşluklar ve eksiklikler görülmektedir. Bunun sebebinde hareketli bir hayatı olmasına ve içinde bulunduğu dönemin şartlarına bağlayabiliriz. Bunu anlayabilmemiz için devlet görevlerindeki çizelgesine bakmamız yeterli olacaktır. Bu kadar meşguliyet içinde yaptığı çalışmalar bir kenara atılabilecek türden değildir. Günümüzde bu konularda daha ileri seviyede eserler meydana getirilmiştir. Ancak ilimdeki her ilerleme kendisinden önceki buluş ve çalışmalara muhtaç durumdadır. İlim dünyasına katkıda bulunmuş her kişinin hayatı ve eserleri önemlidir. Mahiyeti ve büyüklüğü ne olursa olsun üzerinde düşünülmesi ve takdir edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Yazarın V. Türk Tarih Kongresindeki tebliğini incelediğimiz zaman Tarih Metodolojisi açısından da bizlere örnek olabilecek güzel bir değerlendirme mevcuttur. Gıyasüddin II. Keyhüsrev'in üç oğlu II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan ve II. Keykubad'ın bir müddet saltanatı ortak idare ettikleri bilinmektedir. Bu saltanatın ne kadar ortak sürdüğü konusunda tarihçiler 647-657 yılları arasını kabul etmektedirler. İşte tam bu noktada Tarih ve faydalandığı bilim dalları diye geçen ve metodoloji kitaplarında sıkça yer alan bir konunun mükemmel bir örneğini görmekteyiz. Osman Ferid ele geçen bir sikkeye göre II. Keykâvus'un 651 yılında kendi adına para bastırıldığını ve yine 652 yılında basılmış müşterek bir sikkeden yola çıkarak müşterek saltanatın bir ara dağıldığını ve sonra tekrar birleştiğini

ifade ediyor. Bu açılımı elimizdeki sikkelere göre yapıyoruz. Bu bize Tarih-Nümismatik ilişkisinin tarih açısından ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Yapılan çalışmaların doğurgan olması, bu çalışmalara dayanılarak daha yeni ve gelişmiş çalışmalar yapılması bir çalışma için önemlidir. Umarız bu çalışmamız Osman Ferid Sağlam ile ilgili yeni çalışmalara öncülük yapacaktır.